

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE

**Influențe ale etnologiei germane asupra cercetărilor românești
de etnografie și folclor
din perioada interbelică**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator științific:
Prof. Dr. ION CUCEU

Doctorand:
SANDA IGNAT

Cluj-Napoca
2010

CUPRINS

ARGUMENTE ȘI FUNDAMENTE.....	6
CULTURA ROMÂNĂ ȘI PROBLEMA INFLUENȚELOR STRĂINE.....	6
INFLUENȚA GERMANĂ ÎN CULTURA ROMÂNĂ.....	9
DIN NOU DESPRE PERIOADA INTERBELICĂ.....	13
ARGUMENTE PENTRU O TEZĂ DE ISTORIOGRAFIA INFLUENȚELOR DIN ETNOLOGIA ROMÂNEASCĂ.....	17
<i>Despre istoria științei.....</i>	17
<i>Despre istoria etnologiei.....</i>	21
<i>Despre influențele germane din etnologia românească.....</i>	22
PRECIZĂRI TERMINOLOGICE.....	25
DESPRE STRUCTURA LUCRĂRII ȘI ALTE PRECIZĂRI.....	29
PARTEA I. ISTORIA ETNOLOGIEI GERMANE.....	33
VOLKSKUNDE ȘI VÖLKERKUNDE ÎNTRE ‚SALVAREA’ ȘI ‚CUCERIREA’ OBIECTULUI DE STUDIU.....	33
VOLKSKUNDE ȘI AVATARURILE EI.....	42
<i>Începuturile.....</i>	43
Umanismul german și „Germania” lui Tacitus.....	43
Secolele XVII-XVIII. Biserica și Absolutismul față cu folclorul.....	45
Möser și Herder – două atitudini diferite față de popor.....	47
Prima jumătate a secolului XIX – romanticii.....	50
<i>A doua jumătate a secolului XIX - fundamentarea etnologiei germane ca știință.....</i>	53
W. H. Riehl – Volkskunde ca „antecameră a științei statului”.....	53
Perioada 1860-1890.....	57
Karl Weinhold.....	66
Riehl și Weinhold – două Volkskunden?.....	68
Die Jahrhundertwende – la pragul dintre secolele XIX și XX.....	70
R. F. Kaindl și școala folcloristică cernăuțeană.....	74
<i>Cele două controverse științifice din prima jumătate a secolului XX.....</i>	81
Volkskunde ca „Primitivenforschung”.....	81
Hans Naumann – Volkskunde ca „Zweischichtenlehre”.....	86
<i> Direcții științifice vechi și noi în perioada interbelică.....</i>	94
Volkskunde și ideologia naționalistă germanică.....	96
Volkskunde sau Volkstumkunde?.....	101
Volkskunde și Volksbodenforschung.....	104
Volkskunde și Volksgeschichte.....	112
Volkskunde și Rassenkunde.....	120
Volkskunde și Volkssoziologie.....	145
Naratologia de limbă germană în perioada interbelică.....	155
Direcții psihologice: Georg Koch și Adolf Spamer.....	158
<i>Nazi-Volkskunde și rămășițele științifice ale perioadei naziste (1933-1945).....</i>	162
Științele în nazism – între adevăr și „datoria etnică”.....	163
Volkskunde ca „völkische Wissenschaft”.....	167
Volkskunde între complicitate politică și probitate științifică.....	175
<i>Nachkriegsvolkskunde – etnografia și folcloristica germană după război.....</i>	179
<i>Volkskunde între critica ideologică și anihilarea epistemologică.....</i>	179

VOLKSKUNDE ȘI CONSTRUCȚIA INSTRUMENTELOR SPECIFICE DE CERCETARE.....	184
.....	184
<i>Societăți, institute și arhive.....</i>	184
<i>Muzee.....</i>	186
<i>Catedre.....</i>	187
<i>Reviste.....</i>	188
<i>Volkskundliche Bibliographie.....</i>	189
<i>Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens (1927-1942).....</i>	190
<i>Atlas der Deutschen Volkskunde (1937-1939).....</i>	193

PARTEA A II-A. INFLUENȚE GERMANE ÎN ETNOLOGIA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ.....	200
PROFILUL ETNOLOGIEI ROMÂNEȘTI SAU DE CE ROMÂNII „FAC ȘTIINȚĂ DUPĂ ALȚII” (ELIADE).....	200
TIPOLOGIA INFLUENȚELOR ȘTIINȚIFICE GERMANE DIN ETNOLOGIA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ.....	205
FIȘE PENTRU UN DICȚIONAR AL INFLUENȚELOR GERMANE DIN ETNOLOGIA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ.....	208
INFLUENȚA CA FORMAȚIE.....	209
<i>Lingviști. Dialectologi.....</i>	210
<i>Istorici.....</i>	218
<i>Istorici și critici literari.....</i>	219
<i>Istorici ai artei și esteticieni.....</i>	220
<i>Muzicologi.....</i>	222
<i>Psihologi.....</i>	223
<i>Filosoși.....</i>	224
<i>Sociologi. Monografiști.....</i>	224
<i>Geografi. Etnografi.....</i>	230
<i>Medici. Antropologi. Demografi.....</i>	234
<i>Folcloriști.....</i>	239
INFLUENȚE LIVREȘTI.....	241
INFLUENȚE LA NIVEL ORGANIZAȚIONAL.....	249
<i>Societăți și institute științifice.....</i>	249
<i>Muzee și arhive.....</i>	251
<i>Etnografia și folclorul ca discipline universitare.....</i>	252
<i>Instituții și organizații de propagandă națională și folclorică.....</i>	253
INFLUENȚE METODOLOGICE ÎN ELABORAREA INSTRUMENTELOR ȘTIINȚIFICE.....	254
<i>Bibliografia etnografiei și folclorului românesc.....</i>	254
<i>Hărți și atlase etnografice românești în perioada interbelică.....</i>	255
<i>Atlase etnice.....</i>	255
<i>Atlasul etnografic.....</i>	257
<i>Atlase antropologice.....</i>	257
<i>Enciclopedia României.....</i>	258
INTERFERENȚE ROMÂNO-GERMANE.....	259
<i>Cercetători români la congrese științifice internaționale.....</i>	260
<i>Congrese internaționale organizate în România.....</i>	260
<i>Societăți și institute științifice românești în spațiul germanofon.....</i>	263
<i>Institutul German pentru Știință din București.....</i>	264
<i>Relații academice și interuniversitare.....</i>	266
<i>Colaborări și contacte științifice personale.....</i>	268
<i>Revista „Südostdeutsche Forschungen”.....</i>	268

<i>Seria de conferințe „Rumänische Reihe”, Berlin.....</i>	<i>269</i>
CONTRIBUȚII GERMANE LA FOLCLORISTICA ȘI ETNOGRAFIA ROMÂNEASCĂ	
INTERBELICĂ.....	270
<i>Cercetătorii „saxo-români”.....</i>	<i>270</i>
<i>Cercetători germani, austrieci și elvețieni.....</i>	<i>273</i>
STUDIU DE CAZ: BIBLIOTECA SEMINARULUI DE ETNOGRAFIE DE LA	
UNIVERSITATEA DIN CLUJ, UN FOND DE CARTE ETNOLOGICĂ	
REDESCOPERIT.....	274
CONCLUZII.....	290
FOLCLORIȘTI ȘI ETNOGRAFII ROMÂNI ÎNTRE VOLKSKUNDE, VÖLKERKUNDE ȘI	
ANTHROPOLOGIE.....	290
INTELECTUALII ARDELENI – PROMOTORI AI INFLUENȚELOR GERMANE ÎN	
ANTROPOLOGIA ȘI ETNOGRAFIA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ.....	293
ȘCOALA MONOGRAFICĂ ÎNTRE SOCIOGRAFIE ȘI ETNOGRAFIE.....	294
MIȘCAREA EUGENISTĂ ȘI INFLUENȚA GERMANĂ.....	295
CONSIDERAȚII FINALE.....	297
ANEXE.....	299
BIBLIOGRAFIE.....	306
SURSE PRIMARE: LITERATURĂ DE SPECIALITATE PÂNĂ ÎN ANUL 1945 (INCLUSIV	
REEDITĂRI).....	306
<i>Autori români.....</i>	<i>306</i>
<i>Autori de limbă germană (inclusiv traduceri).....</i>	<i>309</i>
LITERATURĂ SECUNDARĂ: LUCRĂRI TEORETICE ȘI ISTORIOGRAFICE APĂRUTE	
DUPĂ 1945.....	314
<i>Autori români.....</i>	<i>314</i>
<i>Autori de limbă germană.....</i>	<i>318</i>
<i>Alți autori.....</i>	<i>321</i>
LITERATURĂ DESPRE INFLUENȚE ȘI RELAȚII CULTURALE.....	321
<i>Autori români.....</i>	<i>321</i>
<i>Autori de limbă germană.....</i>	<i>322</i>
PERIODICE CONSULTATE.....	322
LUCRĂRI DE REFERINȚĂ CONSULTATE.....	323
PAGINI WEB.....	324

Cuvinte-cheie: influențe germane, istoria științei, perioada interbelică, științe etnologice, etnografie și folclor, antropologie, antropologie somatică, Volkskunde, Kulturraumforschung, monografii zonale, instituționalizarea științelor etnologice, Școala Sociologică de la București, Catedra de Etnografie și Folklor, mișcarea eugenistă

REZUMAT

Lucrarea își propune să evidențieze conținutul influențelor germane și forma în care s-au infiltrat ele în curentele românești de etnografie și folclor din perioada 1918-1945, cu referiri și la perioada de tranziție spre comunism (1945-1947).

Introducerea schițează cadrul general al problematicii influențelor străine în cultura română. În perioada interbelică este reluată discuția cu rădăcini junimiste *traditionalism* vs. *modernitate*, generând o dezbateră intensă asupra orientării culturii române. Intelectualii români se pronunță fie pentru deschiderea către Occident, fie pentru potențele anistorice ale românismului. Cu toate acestea, influențele străine sunt substanțiale în această perioadă a sincronizării cu Europa, iar cele germane au un impact mare asupra construcției identității naționale românești după 1918 și apoi pe fondul celui de-al doilea război mondial.

În subcapitolul *Despre istoria științei* am pus în temă cititorii cu obiectivele de ultimă oră ale acestei direcții de cercetare, mai ales cu cele ilustrate de istoriografia germană recentă. Pentru a reconstitui profilul științelor într-o anumită perioadă, pe lângă istoria ideilor este relevantă și istoria instituțiilor științifice, precum și relația științei cu politica și cultura: pe de o parte directivele impuse cercetătorilor, formele instituționale și relațiile interdisciplinare pe care le favorizează regimul, iar în sens invers felul în care știința furnizează politiciii date, idei, fundamente informative și teoretice care pot legitima o anumită linie de guvernare; pe de altă parte, modalitățile multiple prin care știința construiește și inoculează în imaginarul colectiv *pattern-uri* mentale ce jalonează percepția de sine ca popor, percepția istoriei proprii și a lumii.

Subcapitolul de *Precizări terminologice* intenționează să clarifice diferențele semantice și de orientare dintre științele etnologice germane *Volkskunde*, *Völkerkunde* și *Anthropologie* și știința care în românește este denumită în mod curent „etnografie și folclor”, cu mai noua ei orientare spre domeniul *etnologiei* și *antropologiei*. În tradiția științifică germană disciplinele etnologice au avut un statut oscilant între științele spiritului (*Geisteswissenschaften*) și științele naturale (*Naturwissenschaften*), iar în perioada interbelică au tins spre o accentuată perspectivă biologizantă. În spațiul românesc există o tradiție doar în domeniul „etnografie și folclor”, care corespunde parțial disciplinei *Volkskunde*.

Prima parte a lucrării este dedicată istoriei științei *Volkskunde*, în relația ei cu disciplinele conexe, cu accent pe perioada interbelică. Dat fiind că acest domeniu științific este prea puțin cunoscut la noi, m-am văzut obligată la o prezentare extinsă a principalelor curente și a autorilor reprezentativi din *Volkskunde*, pentru ca ponderea și natura influențelor germane să poată ieși mai clar în evidență în partea a doua a lucrării.

Germeii disciplinei *Volkskunde*, ca și ai conștiinței naționale germane au apărut odată cu umanismul, care, descoperind scrierea istoricului roman Tacitus despre triburile germanice din preistorie, a construit modelul ideal al poporului german, un popor de țărani și războinici cu mari calități morale și sufletești, care ar fi practicat endogamia și ar fi avut o conștiință puternică a neamului și a pământului locuit.

În secolele XVI-XVIII, reformele regimului absolutist și ale Bisericii se îndreaptă împotriva folclorului moștenit din preistoria germanică păgână, considerat a fi sursă de superstiții și vrăjitorie.

Pentru secolul XVIII am conturat concepția a două personalități marcante pentru istoria disciplinei *Volkskunde*, J. Möser și J. G. Herder. Primul scrie, de pe poziții patriotice antifranceze, descrieri istorico-etnografice locale. Cel de-al doilea are o viziune cosmopolită despre popoarele creatoare de limbaj poetic-muzical și consacră termeni ca *Volkslied* și *Volksseele*. Prin Herder știința folclorului debutează ca știință despre cântecul popular (*Volksliedkunde*). Și mai târziu cântecul popular va avea un rol major în evoluția științei *Volkskunde*, stând la baza celor două controverse teoretice din primele decenii ale sec. XX.

Pe fondul războaielor napoleoniene de la începutul sec. XIX, poezia populară oferă germanilor un suport solid pentru o incipientă, dar avântată conștiință națională. Dacă Revoluția franceză descoperise masa, poporul în sensul de pătură săracă, ridicând-o la rangul de *națiune* în sens civic, romantismul german, valorificând același impuls democratic, îi adaugă prin opoziție o atitudine patriotică antifranceză. Este perioada când Fr. Jahn își publică celebra lucrare naționalistă *Deutsches Volkstum* (1810), în care descrie germanitatea drept cea mai elevată ipostază a existenței umane. Germanii, spre deosebire de francezi, neputând echivala conceptul de *Volk* cu cel de *stat-națiune* din cauza fărâmițării lor în stătuțe independente, au recurs, de-a lungul istoriei lor, la argumente metafizice („sufletul poporului”) sau la determinisme geografice ori biologice pentru a defini conceptul de *popor*.

Două momente sunt importante pentru istoria științei *Volkskunde* în perioada romantismului: culegerea de poezii populare a lui Arnim și Brentano (*Des Knaben Wunderhorn*, 1805-1808), realizată prin compilarea de surse scrise din arhive și „corectarea” textelor în stil popular, și culegerile de basme și legende ale fraților Grimm (*Kinder- und Hausmärchen*, 1812-1815; *Deutsche Sagen* 1816-1818). Frații Grimm fac un salt metodologic față de culegerile de până atunci, consemnând povestirile din gura poporului, deși prin reconstituire după dictat și fără să renunțe la intervențiile în texte. Ideile avansate de Jacob Grimm despre legenda populară ca relicvă a mitologiei germanice vechi provoacă un puternic curent mitologizant care se face simțit până în 1860. Dincolo de mania de a căuta zei metamorfozați în toate figurile din narațiunile populare, acest curent a propulsat culegerea masivă a folclorului german, mai ales prin intermediul amatorilor.

În anul 1858 scriitorul social-politic și profesorul universitar W. H. Riehl pune bazele teoretice ale disciplinei într-o viziune conservatoare și aplicată, trasându-i ca obiectiv descrierea poporului în specificul său și în situația sa prezentă. *Volkskunde* ca „statistică a tradiției spirituale a poporului”, perechea inseparabilă a disciplinei *Landeskunde* (geografia locală), ar trebui să devină „antecamera științei statului”, punând la dispoziția guvernării date despre toate aspectele vieții poporului (mai ales a celui de la țară), culese la fața locului. Concepția lui Riehl nu a avut rezonanță în epoca sa, dominată de ideile franceze iluministe și democratice, dar ea va fi descoperită în perioada interbelică și va marca științele socio-umane cu această viziune statistic-aplicativă și naționalistă până după sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

La mijlocul secolului XIX se fundamentează paralel științele *Völkerkunde* (etnologia exotică extraeuropeană) și *Völkerpsychologie* (etnopsihologia), care vor contamina cu perspectiva lor viitoarea *Volkskunde*. Prin contribuțiile lui A. Bastian și Fr. Ratzel, etnologia extraeuropeană se individualizează din punct de vedere instituțional și devine disciplină universitară. În cadrul ei, Fr. Ratzel întemeiază antropogeografia, pornind de la ideea legăturii dintre mediul geografic și omul care-l locuiește. Spațiul geografic determină cultura, obișnuințele, specificul etnic al fiecărui popor, înzestrându-l și cu un simț anume al spațiului, idee din care s-a dezvoltat conceptul de *Lebensraum*, „spațiul vital” propice unui anumit popor, pe baza căruia nazismul își va justifica pretențiile imperialiste.

Etnopsihologia, inițiată de Lazarus și Steinthal prin intermediul revistei „*Zeitschrift für Völkerpsychologie*”, avea o viziune universală, operând cu conceptul de *Volksgeist*, „spiritul

poporului”, o esență sufletească ce ar preexista poporului, formându-l și determinându-i cultura, fiind apoi la un moment dat supus extincției. *Volksgeist* era conceput după tiparul spiritului individual, văzut ca subiect, idee preluată de la psihologul Herbart. Mai târziu W. Wundt va duce mai departe această direcție de cercetare, transformând-o într-o știință experimentală, în care *Volksseele* („sufletul poporului”) era descompus până la cele mai detaliate manifestări fiziologice comune tuturor oamenilor. Cele trei capitole mari pe care le prevedea Wundt pentru etnopsihologie erau limba, tradiția și mitul.

Momentul teoretic care deschide cu adevărat calea spre fundamentarea științifică a *Volkskunde* este articolul din 1890 al lui Karl Weinhold, un text de mici proporții, dar de mare impact asupra contemporanilor, în care succesorul celor doi întemeietori ai etnopsihologiei stabilea pentru *Volkskunde* un program de cercetare exhaustiv. Ea ar trebui să urmărească „toate manifestările de viață” ale poporului, sub aspect material și spiritual (limba având un rol de căpetenie), pentru ca în final să poată formula concluzii generale despre fiecare popor în parte, care se vor întâlni cu cele ale antropologiei.

Ultimul deceniu al sec. XIX și primul deceniu al sec. XX nu aduc contribuții relevante din punct de vedere teoretic în disciplina *Volkskunde*, cercetarea orientându-se aproape exclusiv spre culegerea materialului folcloric și etnografic. Este perioada instituționalizării disciplinei, deci interesele sunt mai mult organizatorice. Se înființează principalele societăți științifice de *Volkskunde* cu periodicele lor.

În această perioadă se plasează contribuțiile de culegători ale celor trei folcloriști cernăuțeni care au importanță și pentru folcloristica românească. L. A. Simiginowicz-Staufe concepe o etnografie regională multiculturală, intenționând, prin culegerile sale de folclor și etnografie a rutenilor, românilor și germanilor din zonă, să pună în evidență specificul Bucovinei ca provincie în care conviețuiau naționalități ale monarhiei austro-ungare. R. F. Kaindl își expune în lucrarea *Die Volkskunde* (1903) o concepție folcloristică clasică despre *survivals*, aducând o contribuție mai mult metodologică despre organizarea culegerii folclorului. Important este și accentul pe care-l pune pe culegerea prin învățătorii de la sate și care va fi o idee-forță a etnologiei-*Volkskunde* din perioada interbelică, mai ales pentru realizarea *Atlasului etnografic german*. M. Friedwagner a cules cântece din folclorul românilor bucovineni, la solicitarea autorităților dualiste, care doreau să pună în valoare multiculturalismul monarhiei ca principiu de guvernare. El a reușit să realizeze, prin intermediul intelectualității rurale românești din Bucovina, cea mai întinsă colecție de folclor regional românesc de la acea dată, pe care o va publica parțial în 1940 sub titlul *Rumänische Volkslieder*.

În primele trei decenii ale sec. XX au loc în spațiul germanofon două controverse științifice de mare importanță din punct de vedere teoretic, care de altfel sunt legate între ele, putând fi văzute ca o singură dezbatere mai mare cu două momente distincte. În 1902 folcloristul elvețian Ed. Hoffmann-Krayer fixa ca obiect al disciplinei *Volkskunde* studiul *primitivității*, pornind de la acel *vulgus in populo*, pătura de jos a societății, și apropiindu-se astfel de sfera disciplinei *Völkerkunde*, care se ocupa de popoarele anistorice din afara Europei. A. Strack contrazice aceste idei cu argumentul că rămășițe primitive se găsesc la toate clasele sociale, iar pe de altă parte rolul disciplinei *Volkskunde* nu este de a cerceta primitivitatea, ci caracterul unitar și uniform al gândirii din comunitățile umane. Intervine A. Dietrich, care punctează faptul că obiectul disciplinei *Volkskunde* ar fi „solul primar”, nu neapărat primitiv, al culturii unui popor, înțeles ca o clasă social-culturală eternă de la baza oricărei culturi avansate, un substrat anistoric al națiunilor culturale, pe care îl numește *Mutterboden*. Un alt concept care s-a cristalizat în urma acestei debateri a fost cel formulat de E. Mogk, care va câștiga largă acceptanță printre folcloriști și etnografi, al *gândirii asociative*, care ar fi prezentă nu numai la clasa de jos, ci la toate clasele sociale. În fiecare individ, pe lângă gândirea reflexivă individuală, ar exista o formă de gândire emoțional-asociativă de tip reflex, care se pune în mișcare în situații colective. În astfel de momente, gândirea este guvernată de normele tradiției populare, estompându-și trăsăturile personale. Aceste procese psihice ar trebui să facă obiectul științei *Volkskunde*.

A doua controversă științifică, în prelungirea celei dintâi, a izbucnit în urma publicării cărților lui H. Naumann din 1921 și 1922. Acesta mergea un pas mai departe decât Hoffmann-Krayer și, admitând ideea despre existența unei „clase de jos” (*Unterschicht*) primitiv-gregare în fiecare popor și, prin opoziție, a unei „clase de sus” elevate (*Oberschicht*), caracterizată prin individualism și creativitate, fixa ca obiect al științei *Volkskunde* să studieze traseul și metamorfozele pe care le parcurg bunurile culturale pornind de la clasa de sus, unde au fost create, până în straturile inferioare ale poporului. Ca și Hoffmann-Krayer, Naumann credea că poporul nu este capabil de creație, ci doar de imitație. Această viziune tranșantă și pragmatică a lui Naumann a stârnit opoziție, i s-a reproșat simplism și artificialitate, faptul că omite direcția inversă de circulație a bunurilor culturale (de la mase spre straturile de sus); că reduce societatea la schematismul noțiunilor *Ober-* și *Unterschicht* (Fr. Maurer); că neglijează religiozitatea creștină și specificul ei la țărani (J. Schwietering); că în teoria lui aspectul geografic este cu totul absent (A. Bach). A. Spamer replica în 1924 că primitivitatea ar fi specifică mai mult grupurilor de asociați de la periferia orașelor decât la țărani. Din discuția stârnită de Naumann a rămas totuși operațional termenul *gesunkenes Kulturgut*, referitor la bunurile culturale preluate prin imitație de către mase. Hoffmann-Krayer și Naumann se inspirau din culegerile de cântece populare ale lui John Meier, care demonstau proveniența celor mai multe cântece considerate populare din cântece culte devenite șlagăre, preluate și reproduse de către masele necultivate până la a-și pierde forma și sensul inițial.

Perioada interbelică a fost în Germania terenul unor curente științifice extrem de variate, dar care majoritatea au fost marcate de concepția „*Volk und Raum*” („popor și spațiu”). După tratatul de la Versailles, germanii au suferit o traumă prin desființarea imperiului german wilhelmin și pierderea unei zecimi din teritoriu, dar mai ales prin condițiile umilitoare impuse de tratatele de pace. Contradicția dintre *Volk* și *Staat*, urmare a istoriei lor federaliste, a devenit mai acută decât oricând. În consecință, acum s-a formulat teoria compensatoare a excepționalității germane, credința că poporul german ar avea o misiune superioară în Europa.

Se intensifică preocuparea pentru grupele etnice regionale (*Stämme*), sub forma unui curent de mare valoare epistemologică numit *Kulturraumforschung*, o variantă de cercetare geografico-istorică și etnografică inspirată din morfologia culturală promovată de L. Frobenius și F. Graebner. Acest curent a marcat toate științele perioadei interbelice și cu atât mai mult pe cele etnologice. Rodul său au fost atlasele etnografice, mai întâi al Germaniei, apoi, în perioada postbelică, al Elveției și Austriei.

Pe de altă parte, această cercetare a „spațiului etnic” (*Volksboden*) exprima foarte bine dilema germanilor după primul război mondial. Într-o viziune mistic-biologică, ei încercau să reconstituie un „trup” primordial al poporului (*Volkskörper*), ale cărui „mădulare” duceau o viață independentă, iar unele fuseseră „amputate” în urma primului război mondial. Imaginea Germaniei protoistorice descrisă de istoricul roman Tacitus în antichitate, proiectează în mentalul colectiv interbelic ideea romantică a continuității milenare dintre vechile triburi germanice și germanii contemporani, alimentând idealuri de restaurare a unei unități pangermanice. Capătă importanță mare și coloniile germane întemeiate în estul și sud-estul Europei din Evul mediu până în sec. XVIII. Acestea erau văzute ca avanposturi ale germanității, care conservă un stadiu arhaic de cultură și civilizație germană și care au contribuit de-a lungul secolelor la propășirea culturală a tuturor popoarelor vecine din această regiune.

Între *Volkskunde* și ideologia naționalistă germanică a existat o relație intrinsecă, ce decurgea din orientarea dihotomică a disciplinei, ca știință *despre* și *pentru* popor. Dincolo de cercetarea propriu-zisă, în această perioadă are o pondere foarte mare aspectul aplicativ al conservării și cultivării specificului popular, așa-numita *Volkstumspflege*.

Volkskunde devine după 1918 o *Volkstumskunde*, preocupată de studierea exhaustivă, de pe poziții etnocentrice, a specificului popular și etnic al poporului german (*Volkstum*). Fixându-și scopul de a fi o „știință enciclopedică despre germanitate” (M. H. Boehm), ea dobândește acum o vastă deschidere interdisciplinară, îmbogățindu-se cu sugestii și contribuții din discipline conexe

ca *Volksgeschichte* („istoria etnică”), *Volkssociologie* („sociologia etnică”) sau *Rassenkunde* (raseologia).

Volksgeschichte împletea cercetarea istorică propriu-zisă cu metodele cartografice, utilizând datele oferite de istoria așezărilor (*Siedlungsgeschichte*), de *Volkskunde* și dialectologie, de sociologia și demografia istorică etc. pentru a reconstitui istoria întregului popor german, cu toate seminiile lui. Mai mult decât atât, își asuma inclusiv principii etnice și rasiale, urmărind nu numai istoria culturală, ci și pe cea biologică a poporului german văzut ca organism.

Antropologia somatică interbelică reia problema, intens discutată în sec. XIX, a ierarhiei și inegalității raselor, formulând acum „teoria rasei nordice”, conform căreia germanii, ca descendenții direcți ai celor mai vechi popoare indo-europene, ar fi fost singurii reprezentanți ai unei rase superioare predestinate ereditar pentru supremația în lume. Patria arienilor ar fi fost Nordul Europei și Peninsula Scandinavă. Migrând spre sud, aceștia s-ar fi contopit cu rase inferioare și tezaurul lor ereditar s-ar fi diminuat. Prin degradarea rasială s-ar explica decadența civilizației greco-romane din antichitate. Pe baza *legilor mendeliene ale eredității*, antropologii interbelici încearcă să stabilească proporția de „sânge” arian a popoarelor europene, abordând trăsăturile rasei nordice (statură înaltă, craniu alungit, păr blond, ochi albaștri, nas drept) ca pe un titlu de noblețe și ca expresie a unor capacități spirituale și intelectuale deosebite. În ramura ei aplicativă, raseologia interbelică formulează *măsuri eugenice* de separare a raselor și excludere a indivizilor considerați inferiori din punct de vedere rasial-ereditar, cu scopul disocierii mixturilor etnice în generațiile următoare, pentru îmbunătățirea tezaurului de trăsături ereditare colective.

Sociologia anilor '30, prin reprezentanți ca H. Freyer, G. Ipsen, M. H. Boehm, redescoperă concepția social-politică a lui W. H. Riehl despre socio- și etnografie ca *descriere statistică a poporului pe regiuni și premiză a guvernării*. Și definiția pe care Riehl o dădea poporului este adoptată de mai toți cercetătorii acestei perioade, cu cele patru componente (cei patru „S”) pe care „scriitorul social-politic” din sec. XIX le considera constitutive poporului: *Sprache* (limba), *Stamm* (etnicitatea), *Sitte* (tradiția populară) și *Siedlung* (teritoriul locuit).

Pe lângă aceste direcții marcate de ideologie funcționează și direcții științifice care valorifică tradiția științifică a folcloristicii și etnografiei antebelice. Viziunea psihologică a lui A. Spamer reia idei mai vechi despre primitivitate și inconștientul popular. În viziunea sa, obiectul disciplinei *Volkskunde* l-ar constitui „forțele inconștiente primare” care stau la baza mentalității colective specifice poporului german, prezente la toate clasele acestuia. Referitor la naratologia interbelică am punctat succint contribuția lui W. Anderson, reprezentant german de marcă al metodei folcloristice finlandeze.

În perioada nazistă *Volkskunde* devine o știință preferată de regim, dar și mutilată de obiectivele ideologice care-i sunt impuse. Ea devine o disciplină cu rol politic în care doar latura aplicativă contează. Punctele ce o caracterizează în această perioadă sunt: 1) ideea *determinismului biologic-rasial* al creației populare spirituale și materiale; 2) ideea *continuității* elementelor germanice arhaice; 3) *țărănimea* ca bază biologică (rezervor rasial), hrănitor al statului și păstrător al tradiției, cu rol major în consolidarea statului nazist; 4) cercetarea *simbolurilor* în maniera obsesivă a mitologismului romantic; 5) *misiunea educativ-politică și identitară* ce-i revine disciplinei; 6) orientarea cercetării spre *prezent*, în sensul prevăzut de Riehl; 7) orientarea spre *monografia zonală*.

Ca știință *despre și pentru* popor, disciplina *Volkskunde* s-a confundat cu idealurile naziste. După război a urmat o perioadă de tăcere, în care nu s-a luat atitudine față de principiile și exagerările acestei orientări pseudo-științifice patriotice. Apropierea ei de ideologia naționalistă era atât de strânsă încât nu a putut exista o luare de poziție, o detașare critică (Bausinger). Abia în anii '70 se produce o cotitură în abordarea disciplinei, când tinerii cercetători o învinuiesc de a fi fost complice cu regimul nazist și de a se fi compromis prin obediența ei față de politică. Pe de altă parte este criticat diletantismul care a definit-o de la începuturile ei, precum și lipsa de coerență epistemologică. În urma dezbatărilor aprinse de la conferința din Falkenstein (1970), cercetătorii germani au ajuns aproape în unanimitate la concluzia că *Volkskunde* nu merită să mai

existe sub această formă, iar domeniul ei trebuie să fie preluat de științele sociale sau de antropologia culturală. Ca urmare, disciplina a intrat într-un proces de reconstrucție, iar în multe centre universitare din Germania ea și-a schimbat denumirea și orientarea (*empirische Kulturwissenschaft* sau *europäische Ethnologie*). În alte centre și institute, ea continuă să existe sub vechea denumire, dar cu o altă orientare: spre viața cotidiană, spre urban și spre prezent. Referitor la știința din perioada interbelică, abia din anii '90 înapoi au început să se publice studii obiective, tema constituind astăzi centrul de greutate al cercetărilor de istoria științei.

Am introdus și un subcapitol despre apariția instrumentelor de cercetare din *Volkskunde*, pentru a putea evidenția în partea a doua a lucrării decalajul dintre această știință germană și cea românească. Instituționalizarea disciplinei *Volkskunde* s-a produs la sfârșitul sec. XIX prin întemeierea de societăți și muzee etnografice, iar mai târziu de catedre universitare și institute științifice. Cele trei mari reușite metodologice ale perioadei interbelice au fost *Volkskundliche Bibliographie*, *Atlasul Etnografic German (ADV)* și *Dicționarul superștiințelor germane (HDA)*.

În partea a doua a lucrării am încercat să evidențiez un profil al disciplinei „etnografie și folclor” din România. Preferința pentru creația spirituală, exprimată prin predominanța folcloristicii, datorită impactului mare al lui Alecsandri la începuturile acestei discipline în țara noastră, precum și relația strânsă dintre folclor și literatura cultă sunt punctele în care știința etnologică românească diferă de cea germană. Am schițat și cele câteva controverse științifice din cadrul acestei discipline la noi, care, deși nu au avut amploarea celor din spațiul de limbă germană, au atins puncte teoretice relevante.

Capitolul *Tipologia influențelor germane din etnologia românească interbelică* aduce, în opinia mea, contribuția teoretică principală a lucrării la cercetarea domeniului influențelor științifice. Am propus o abordare tipologizată a influențelor germane din etnologia românească interbelică pe trei tipuri de influențe: *influențe* propriu-zise, în care românii se găsesc în postura de receptacul al ideilor străine (formația străină, idei preluate prin lectură); *interferențe* româno-germane (contacte instituționale și personale cu efecte științifice de ambele părți) și *contribuții* germane la știința românească (studii pe teme românești ale etnologilor sași sau din țările germanofone).

În următoarele două capitole am prezentat succint, sub forma unor fișe de dicționar, ideile-forță din concepția teoretică a autorilor români, cu accent pe punctele în care ei sunt tributari științelor etno-antropologice și sociologice din spațiul de limbă germană (influența ca formație și influențe livrești).

Intellectualii români de toate specializările *formați în spațiul germanofon*, de la generația mai veche (Pușcariu, Gusti, Rădulescu-Motru), la cea de mijloc (Vuia, I. Moldovan, Blaga) și până la cei mai tineri (Ionică, Golopenția, Papadima, Vrabie etc), s-au lăsat în general inspirați de teoriile științifice ale mentorilor lor. Am considerat „formare” în primul rând formarea științifică de specialitate, adică studiile universitare și stagiile doctorale sau de perfecționare și i-am grupat după domeniile de activitate: *lingviști* (S. Pușcariu, Th. Capidan, O. Densușianu, V. Bogrea), *istorici* (N. Iorga, C. Diclescu), *istorici literari* (Gh. Bogdan-Duică, O. Papadima), *istorici ai artei* (Al. Tzigara-Samurçaș, C. Petranu, Al. Dima), *muzicologi* (E. Riegler-Dinu), *filosofi* (L. Blaga), *psihologi* (C. Rădulescu-Motru), *sociologi* (D. Gusti, T. Herseni, A. Golopenția, I. Ionică, E. Bernea, D. C. Amzăr), *geografi* (G. Vâlsan, S. Mehedinți), *etnografi* (R. Vuia, I. Chelcea), *folcloriști* (Gh. Vrabie), *medici și antropologi* (V. Bologa, I. Moldovan, I. Făcăoaru, P. Râmneamțu, Fr. Rainer, O. Necrasov), *demografi* (S. Manuilă).

Influențele livrești, manifestate în preluare de idei și metodologie pe calea lecturilor, sunt ilustrate în general de cercetătorii români cu studii secundare în limba germană (mai ales liceul sășesc de la Brașov), proveniți din mediul ardelean sau din cel al Moldovei de Nord, dar și de alți intelectuali, fie cunoscători ai limbii germane, fie dornici de a se informa prin intermediul altor limbi în legătură cu informațiile de ultimă oră din domeniul care-i interesează: A. Gorovei, I. Mușlea, M. Eliade, I. Conea, G. Oprescu, T. Morariu.

Dincolo de influența *curentelor teoretice și a inovațiilor metodologice din știința propriu-zisă* (etnopsihologia experimentală a lui Wundt, curentul lingvistic *Wörter und Sachen* etc.), românii filogermani preiau în această perioadă *ideile etniciste* ce impregnau cultura și știința de limbă germană în perioada interbelică: concepția organicistă despre popor ca personalitate colectivă dotată cu un „trup” (teritoriul, statul, locuitorii) și cu un „suflet” (limba, cultura și civilizația), viziunea antropogeografică deterministă, teoria despre determinismul biologic al eredității comune poporului. De asemenea se preia viziunea despre *știința etnologică aplicată*, cu finalitate *identitară* și, în cele din urmă, politică.

În măsura în care documentarea de până în acest moment mi-a permis, am încercat să prezint proporția ideilor preluate din spațiul de limbă germană comparativ cu cele din spațiul francofon sau anglosaxon. Am urmărit direcția spre care înclină preferințele teoretice ale intelectualilor cu dublă formație străină și sinteza realizată în personalitatea lor științifică.

Influența germană este mare și sub aspectul *organizării instituționale* a disciplinelor etnologice din această perioadă. Societățile și institutele de etnografie, antropologie sunt întemeiate și conduse după modele în mare parte germane. Arhiva de Folklor de la Cluj s-a inspirat din „arhivele” de cântece populare și folclor literar din spațiul german și nordic. Muzeul Etnografic de la Cluj valorifică experiența câștigată de Vuia la Berlin sub mentoratul lui F. v. Luschan, directorul muzeului de *Völkerkunde*.

Și introducerea etnografiei și antropologiei ca *discipline universitare* poate fi considerată efect al înrâurilor germane. Inițiatorii catedrei de etnografie de la Universitatea din Cluj, Vâlsan și Vuia, erau formați în spațiul german. Laboratorul de psihologie de la Univ. din București, creație a lui Rădulescu-Motru, este o transplantare a viziunii experimentale wundtiane pe teren românesc. Aici se încadrează și pledoaria antropologilor Moldovan și Făcăoaru pentru introducerea antropologiei ca disciplină de studiu obligatorie și pentru crearea unei facultăți de „etnobiologie și biopolitică”, idei organizatorice care nu s-au realizat, dar erau în consonanță cu sistemul de învățământ german din anii '30.

Elaborarea instrumentelor științifice ale disciplinelor etnologice românești din această perioadă se resimte de influențe metodologice venite din spațiul german. În cazul bibliografiei etnografiei și folclorului românesc este cunoscută colaborarea lui Mușlea cu P. Geiger, coordonatorul volumelor *Volkskundliche Bibliographie*. Influențe germane pot fi depistate și în *Atlasul Lingvistic Român* sau în *atlasese demografice* din perioada interbelică. Referitor la *atlasul etnografic*, în perioada interbelică avem mai mult luări de poziție critice din partea lui Golopenția, ca sociolog nemulțumit de lipsa de relevanță și profunzime a aspectelor cercetate de *ADV (Atlasul Etnografic German)*, și Vrabie, ca folclorist care preferă un atlas folcloric, în sensul lui A. Spamer, celui etnografic, pentru a surprinde aspectele psiho-sociale ale culturii populare. Cu toate că discuțiile privitoare la realizarea unui atlas folcloric, respectiv etnografic românesc au fost numeroase în perioada interbelică, lucrările pentru marele proiect *Atlasul Etnografic Român* au fost demarate abia în anii '60, iar publicarea sa a survenit abia în anii 2003-2005. *Atlasul antropologic*, ca idee, provine la noi din interbelicul german, fiind discutată în cercurile de specialiști de atunci, dar ca realizare, sub forma unor volume pe regiuni distincte, aparține și el perioadei contemporane.

În capitolul *Interferențe* am pornit de la contextul cosmopolit ce caracteriza cultura românească interbelică și a putut facilita pătrunderea ideilor străine. Este vorba în această perioadă de strânse relații cu Occidentul, care se manifestă la nivelul participării la conferințe și congrese internaționale și al organizării de congrese internaționale la noi în țară, precum și prin întemeierea de societăți românești în spațiul german și invers. Oameni de știință germani susțin prelegeri în România și își propagă ideile de ultimă oră, de asemenea și personalități ale vieții științifice românești (Gusti, Pușcariu) își fac cunoscute peste hotare ideile și realizările științifice. Toate aceste situații se constituie în prilejuri pentru schimburi de impresii și idei între învățații din cele două spații culturale.

Un asemenea mediu de interferență l-a putut constitui Institutul German pentru Știință din București, întemeiat în 1941 la inițiativa guvernului nazist și condus până în 1945 de romanistul german Ernst Gamillscheg. Dincolo de scopul său esențial (reconstituit abia de curând de istoricul german F. R. Hausmann) de a face propagandă politică profascistă, acest institut a mijlocit apropierea de spațiul cultural și științific german din acea perioadă.

Relații cu mediul german a întreținut și Școala Monografică de la București, iar în acest caz putem vorbi de o influență inversă exercitată asupra sociologilor germani G. Ipsen, H. Haufe și a altor cercetători din spațiul germanofon, care participă la campaniile organizate de colaboratorii lui D. Gusti și se inspiră din metoda monografică.

În ce privește *contribuțiile* autorilor de limbă germană, cea mai importantă realizare îi aparține folcloristului sas Adolf Schullerus, a cărui *Tipologie a basmelor românești* (1928) reprezintă un instrument de mare valoare metodologică.

Am atașat lucrării un studiu de caz amănunțit despre istoricul și componența *Bibliotecii Seminarului de Etnografie* de la Universitatea din Cluj, al cărei fond de carte se află astăzi în Biblioteca Facultății de Geografie și este complet necunoscut specialiștilor. R. Vuia a organizat această bibliotecă începând cu anul 1923 în paralel cu cea a Muzeului de Etnografie, orientându-se după modele germane și fiind preocupat să pună la îndemâna studenților și cercetătorilor cele mai reprezentative și mai recente lucrări științifice și periodice din domeniile *Volkskunde*, *Völkerkunde* și *Anthropologie*. Din totalul de 1325 de înregistrări ale bibliotecii din perioada cât a funcționat (din anul 1923 până la sistarea achizițiilor în 1951, odată cu desființarea Catedrei de Etnografie și Folklor), 31% din cărți sunt germane. În primii ani proporția lucrărilor germane este covârșitoare. În perioada 1923-1929 au fost introduse în fond peste 70% de publicații din spațiul germanofon.

Capitolul *Concluzii* se vrea un capitol de generalizări. Am punctat între altele faptul că promotorii influențelor germane în etnologia românească interbelică au fost mai ales intelectualii ardeleni.

Cercetătorii români s-au inspirat dintr-o gamă largă de discipline: *Sprachwissenschaft*, *Völkerkunde*, *Anthropologie*, *Soziologie*, și abia într-o proporție redusă din *Volkskunde*. În sensul ei tradițional din spațiul germanofon, ca studiu exhaustiv al vieții poporului din perspectivă etnologică, *Volkskunde* nu s-a impus la noi. A existat însă o viziune exhaustivă promovată de școala sociologică de la București, adoptată și de Vuia în seminariile sale. Școala monografică se resimte de influența germană mai ales privitor la importanța statisticii și la revalorizarea lui Riehl, a cărei actualitate reiese din lucrarea de doctorat al lui Golopenția. Această orientare statistic-aplicativă ce se pune la dispoziția guvernării mai ales în anii războiului a fost criticată recent de un autor ca Michael Wedekind, tocmai pornind de la măsura în care cercetătorii români, în tentativele lor de construcție identitară a poporului român, au fost tributari modelelor germane.

Acest lucru e cel mai evident în antropologia somatică românească. Intelectualii români, mai ales cei cu formație biologică, sunt niște imitatori ai științei germane, dat fiind că în spațiul românesc nu exista o tradiție a antropologiei somatice. Ei se detașează de conceptul de *rasă*, dar aplică aceleași principii ale eredității și determinismului biologic la categoria poporului. Ca specialiști de marcă, ei sunt produse ale școlii germane de antropologie. Petre Râmneamțu și Ion Chelcea sunt probabil reprezentanții cei mai autentici ai paradigmei „*Blut und Boden*” („sânge și glie”). Ideile biologizante și eugeniste pătrund în spațiul românesc la nivelul multor discipline, îl influențează și pe un istoric al literaturii ca Gh. Bogdan-Duică sau pe un istoric al artei cum a fost Coriolan Petranu, curent de idei pe care Maria Bucur l-a numit „mișcarea eugenistă” din România.

Excepții sunt autori ca V. Bogrea, T. Capidan, care, deși formați în spațiul german, rămân străini de orice abordări tendențioase. Și cercetătorii cu dublă formație s-au putut sustrage paradigmei naționaliste care venea din Germania: V. Bologa, S. Pușcariu etc.

Am subliniat, de asemenea, că preluarea ideilor nu exclude totuși *originalitatea*. În majoritatea lor, cercetătorii analizați au dus mai departe ideile dobândite în mediul științific și cultural german, adaptându-le spațiului românesc și adăugându-le propria lor creativitate. Ideile învățate sau citite s-au dovedit un stimulent pentru sisteme de gândire originale, de mare profunzime epistemologică și efervescență creatoare.